

שמעתא אליבא דהלכתא

גליון שמי"ח - פרשת שלח - תשע"ח - קהילת הניכי הישיבות, רמות ב' ס

שמעתא אליבא דהלכתא

האם בצבע שנעשה לנוי יש בו חציצה

א. חציצה ברוב או במיעוט. ב. צבע שאין בו ממש / צבע לנוי. ג. גדר אין בו ממש. ד. צבע שנעשה לנוי (איפור). ה. נעלם מאליו. ו. צבע עמיד למים. ז. בכולו. ח. דרכה להוציא.

א. חציצה ברוב או במיעוט

איתא בש"ס חולין (קו), כל דבר שחוצץ בטבילת מצוה חוצץ בנט"י, וכן פסקו הטשו"ע (יו"ד סי' קצח ואו"ח סי' קסא). וכן הדין בטבילת גר כמו שפסק הש"ך (יו"ד סי' רסח ס"ק ה) ובטבילת כלים כדאיתא בטשו"ע (יו"ד סי' קכ סעי' יג וסי' רב, ובט"ז שם ס"ק א). ולענין טבילת עזרה כתב בבניאר הלכה (סי' פח ד"ה וכן) דאין חציצה פוסלת עד רוב גופו.

ואיתא בערוי"ב (ד) רובו ומקפיד עליו חוצץ מה"ת ושאינו מקפיד עליו חוצץ וגזרו על רובו שאינו מקפיד משום רובו המקפיד ועל מיעוטו המקפיד משום רובו המקפיד, ע"כ. ופרש"י (שם) שגזרו על רוב שאינו מקפיד הואיל והוא רוב ודמי במקצת לחציצה דאין, וכן על מיעוט המקפיד הואיל ודמי ליה בהקפדה.

ועי' ברש"י (ערוי"ב ד' ד"ה אינו מקפיד, וסוכה ו' ד"ה אין שכת' שמיעוט שאינו מקפיד אינו חוצץ כי "הוה ליה כגופיה הואיל ואין סופו ליטלו ובטל לגביה ולא חייץ". וכ"כ הזכרון יוסף (סי' ה) והסד"ט (שם ס"ק א). [אלא שהז"י (שם) יצא לחדש שבקרה שפתותיה או קפצה ידה וכה"ל לאו משום חציצה אתינן עליה, אלא משום שאין המים ראויין לבוא לתוכן אמטו להכי לא עלתה לה טבילה אע"ג דלא הוי אלא מיעוטה, דלא שייך למימר לענין זה דמיחשב כגופה ולא עלתה לה טבילה, ואם מסופקת אם קרצה שפתותיה וכיוצא בזה הוי ספיקא דאין, ע"כ. ומבואר מדבריו שבקרה שפתותיה וכדו' הוי חציצה מה"ת אף במיעוט. ובאג"מ (יו"ד סי' צא ענף א) שפלפל בדעת הז"י וכתב דלא ס"ל דמשום ביטול לגוף אתינן עלה. ואולי תשובת הז"י לא היה תחת ידו שהרי הז"י כתב להדיא דמשום ביטול לגוף אינו חוצץ. והחזו"א (סי' צה ס"ק א) דחה דברי הז"י שלעולם אין חציצת בית הסתרים חמור משאר חציצה, וטעם מיעוט המקפיד שאינו חוצץ אינו מצד ביטולו לגוף, אלא שאינו חשוב לחוץ, וכיון שכולו תוך המים ורובו נוגע במים החשיבותו תורה טבילה, ע"כ. ועי' בשערי טבילה (סי' ס אות ג).]

ב. צבע שאין בו ממש / צבע לנוי

ולענין חציצה בצבע כתב הרמ"א (מקואות סי' כה) דנשים הצובעות עצמן ר"ש שאין הצבע חוצץ כי הוא נוי להן ואינן מקדשות אלא עשאוהו במתכוין, ועוד שאין בו ממש אלא חזותא בעלמא, ע"כ. מבואר שאין בכח"ג משום חציצה מתרי טעמים א' נוי אינו חוצץ, ב' אין בו ממש.

וכן ברש"א (תה"ב קצר ב"ז ש"ז לב.) כתב דכל לנוי חוצץ לפי שאינן מקפידות בהן לעולם אדרבא חזרות הן ומחדשות אותן תמיד לנוי, ואע"פ שצבע זה פושט בכל השער ורובו הרי אינה מקפדת ורוצה להיותו שם והרי הוא כאילו הוא מגופו של שער וכבד צבעו שגוף הצבע כדבר נוסף וחוץ אלא כעיקרו של בגד, וכן מצאנו (שקלים פ"ח מ"ד-ה) טבילה לפרוכת אע"פ שיש בו תכלת וארגמן ותולעת שני. ועוד יראה שאין ממשו של צבע בשער ועל הידים אלא מראיתו של צבע ולפיכך אינו חוצץ ואינו דומה לכתב שחוצץ שממש הדיו בכתב וכן הנשים שמלאכתן לצבוע יראה לי שאין אותו צבע שעל ידיהן חוצץ מן הטעם הזה שאין ממשו של צבע אלא מראיתו ועוד שכל שמלאכתה בכך, ע"כ. והביאו הב"י (יו"ד סי' קצח) [והא דאין בו ממש אינו חוצץ, מצינו נמי ברש"י (דה"ס פ"ד פ"ח) שפירש הא דאמר שמואל כחול שעל גבי העין חוצץ ואם הוי עיניה פורחות אינו חוצץ, כלומר פותחת ועוצמת תדיר בין כך ובין כך אינו חוצץ לפי שפירחתה מעבירתו ואין בו ממש].

והנה מסתימת הטשו"ע (סי' קצח סעי' ז) משמע שפסק ככל הטעמים לקולא. ולפי"ז דבר לנוי אינו חוצץ אף אם יש בו ממש, וכן דבר שאינו לנוי אם אין בו ממש אינו חוצץ. וכן בבאר הגולה (אות לו) כת' שדעת השו"ע לפסוק דאינו חוצץ משום דאינן מקפידות ואדרבא חזרות הן ומחדשות אותם ועוד שאין שם ממשו אלא מראיתו. וצ"ח לדבריו הגר"א בבניאר (אות יח). וכן הש"ך (סי' קא) כת' דכל שהוא לנוי הוי כגופו ואינו חוצץ, וכן כל שאין בו ממש אינו חוצץ. ומשמע שהוא טעם בפני עצמו להקל. וכן פסקו הטשו"ע (סי' יח) והערוהו (אות מד).

אולם הסדרי טהרה (שינוי ס"ק לב) דייק מלשון השו"ע "וכן מי שהוא צובע וידיו צבועות אינו חוצץ" שמשמע דאדם אחר שאינו צובע אם ידיו צבועות חוצץ אע"פ שאין ממש בצבע. ועיי"ש שעפ"ז דחה דברי הט"ז הנ"ל, ושכן מבואר בפרישה (אות יח) להדיא דדוקא נקט שצובעות הנשים דאל"כ היה חוצץ בכל דהו כיון דמקפדת עליו, וכן מוכח מהב"ח (ענין קצ), ע"כ. מבואר דלא סמכינן על האי טעמא דאין בו ממש לחוד.

ועי' באג"מ (יו"ד ח"ג סי' סב) שמסתפק בדעת הסד"ט דאפשר שעל הטעם דנוי לחוד נמי לא סמכינן, אולם שוב הביא ראייה מהסד"ט (שם ס"ק מד) גופא שגם הוא מודה שטעם של נוי יופי אינו חוצץ, כדחיינן בענין טבעת למי שאינה מקפדת להסירה בשעת לישה שאינו חוצצת. [ולפי דבריו צ"ל שאע"פ שהסד"ט הביא דברי הב"ח והפרישה דמשמע שאף בנוי בענין שלא היא בהם ממש, מ"מ לענין זה חולק עליהם, שהרי הם נקטו שמיעוט של שהוא לנוי כיון שיש בו ממש חוצץ. אלא שאכתי יש להקשות על הב"ח והפרישה מהא דנוסף דחיינן דאם אינה מקפדת להוציא בשעת לישה אינו חוצצת אע"פ שהוא נוי שיש בו ממש].

ועי' בתה"ל"ז (סי' קסא אות א) שהקשה על הסד"ט הנ"ל, שהרי ברש"א (תה"ב הקצר מובא בב"י שם) מבואר דנט"י וטבילת אשה שוין. ולדינא פסק השו"ע (או"ח סי' קסא סעי' ב) דשני הטעמים עולים להלכה ובעינן שיקפיד ויהיה ממשות צבע. וכפי הנראה נעלם דבר זה מהסד"ט שדעתו דבעינן תרתי לטיבותא שלא יהיה צובע ושלא יהא ממשות, ע"כ. אלא שבאמת מנט"י ליכא ראייה דקיל טפי. וכ"כ הסד"ט (שינוי ס"ק מד) אליבא דהטור והשו"ע (יו"ד סי' קצח סעי' ה) שהחמירו לענין רטייה.

והבינת אדם (אות יב) כתב שמהרש"א מוכח כט"ז דכל שאין בו ממש אינו חוצץ אע"פ שמקפיד עליו, וגם מוכח להדיא דלנוי אפי' יש בו ממש אינו חוצץ כמו קצב ורוב. וכן פסק בחכ"א (ככל קיט אות יא). ועי' במ"ב (סי' קסא ס"ק ג) שמחלק שמי שאומנותו בכך הצבע אינו חוצץ בו רק עד קצב, אבל אשה שצובעת ידיה לנוי אפי' צבע כל היד אינו חוצץ כיון שמתכוונת לעשות כן ורוצות בזה הרי הוא כגופו ממש ולא חייץ.

ובשיעורי שבט הלוי (אות א מדי' ויכ"ה) כתב דלהלכה (לענין טבילת מצוה) כל שאין ממשות אינו חוצץ עכ"פ שצאינו ברוב הגוף, וצבע שהנשים צובעות השער והעינים והידיים, מעיקר הדין אינו חוצץ דהוא לנוי ואינו ר"ש חזותא, אמנם היו נשים בדורות שלפנינו שהקפידו שלא לצבוע משום חוש חציצה, אבל אם איכא ממשות רק בדיעבד כשא"א להוריד או בגשים שאינן רוצות להוריד מקילים לצורך כעיקר הדין, ואם מורידים מקצת ונשאר מקצת הרי מקפידים להוריד השאר ודאי חוצץ, ע"כ. וכן הגריש"א צ"ל (אוצרות הטהרה ענין תתק"ט אות קז) כתב דבאין בו ממשות מקילים אפילו בצבע שאינו לנוי.

ג. גדר אין בו ממש

ודעת הגר"ניק שליט"א (חוט שני ענין רצ"ד ד"ה דע) שגדר שאין בו ממש הוא כל שלא ניכר ע"י המישוש, ואע"פ שכל דבר יש בו איזה שיעור של ממשות, מ"מ כל שלא נגהש כלל, אנו מתייחסים לזה כדבר שאין בו ממש, ואם בין החריצים שבעור יש בו ממשות, חשיב כדבר שיש בו ממש, ע"כ.

ד. צבע שנעשה לנוי (איפור)

ולפי"ז י"ל שדעבד אין בצבע העשוי לנוי (איפור) אף אם יש בו ממש, משום חציצה (ולענין נט"י אף לכתחלה אינו חוצץ כני"ל בשם המ"ב). אלא שבאופן שיוצא הצבע ממקומו מחמת רטיבות המים, דבכח"ג אינו נוי כלל, י"ל דחוצץ. וכענין זה מצאנו בפתי"ש (סי' קכ) בשם פני אריה (סי' ה) אלא אשה לטבול באבק לבן שחמיר, אשר מפזרים על שערותיה, ואע"פ שעשוי לנוי והוי כגופו של שער, מ"מ כשיבואו השערות במים אויל ליה הנוי ולא עדיף תו מאבק שעל רגלים, ואפי' לדעת הרמב"ם דאבק של רגלים אינו חוצץ בדיעבד, מ"מ בהא מודה הרמב"ם דזה גרע יותר מאבק של רגלים, ע"כ. ומ"מ בגוונא שבדקו ואין בו ממש בדיעבד י"ל דאינו חוצץ, וצ"ע. ולענין נט"י וטבילת כלים יש להקל.

פניני הלכה

האם מותר לאחר קיום מצווה ע"מ לעשותה בהידור

א - מצינו בשו"ת הרדב"ז (ח"ד אלף פ"ו - י"ג) שנשאל על ראובר שהיה חבוש בבית האסורים ולא היה יכול לצאת להתפלל בעשרה ולקיים מצוות, והתחנן לפני הש"ר ולא אבה שמוע להניחו זולתי יום אחד בשנה איזה יום שיחפוץ, איזה יום מכל ימות השנה יבחר ללכת לבית הכנסת.

והשיב דאין קימיל דאין מעבירים על המצוות ואין חולק בזה כלל, הלכך המצווה הראשונה שתבא לידו שא"א לעשותה והוא חבוש בבית האסורים קודמת, ואין משגיחין אם המצווה שפגעה בו תחילה היא קלה או חמורה שאי אתה יודע מתן שכוון של מצוות. ולכא"ו יש מקום לומר דה"ה בנדמנה לידו מצווה שאפשר לעשותה כעת, אולם אם יתנין מלעשותה יוכל לעשותה בהידור טפי, דאין לו להמתין מלעשותה, כיון דאין מעבירין על המצוות.

אולם מצינו בתרומת הדשן (שאלה ל"ה) על הרואה לבנה בחידושה בימי החול ואומר נמתין לברך על חידושה על מוצ"ש אם יפה הוא עושה. והשיב דיש לחלק בדבר אם ליל מוצ"ש יהיה בימים הראשונים של החודש כגון ב' או בח' שאם יהיה מעונן במוצ"ש וב' או ג' לילות אחריו עדיין יהיה זמן לברך עד סוף ליל ט"ו, יפה להמתין עד מוצ"ש, דכתב או"ז דאין מברכין על הירח אלא במוצ"ש כשהן מבושמים ובבגדן נאים. אבל אם ליל מוצ"ש יהיה בתוך החודש שאם יהיה מעונן בו וב' או ג' לילות שאחריו יעבור זמן הברכה, כבה"י אין להמתין עד מוצ"ש. דכל היכא שראוי להסתפק שמא תעבור המצווה אין משהין אותה אפי' כדי לעשותה יותר מן המובחר.

ומבואר להיכא דאין לחשוש שמא תעבור המצווה, שפיר יכול להשהותה ע"מ לקיימה בהידור טפי.

ועי' בקול אליהו (לגרי"א מלובלין - שאלה מ"ב) שנשאל ביש לפניו כעת תפילת מוסף בעשרה, ויש בידי ללכת להתפלל במקום אחר ברוב עם, כיצד יעשה. וכתב דאין הרדב"ז לא קאמר אלא היכא דיש זמן גדול בניהם ויש כמה חששות, אבל אם הוא זמן קצר למחר או ליומא אחרת לא אמרינן הכי. והוכיח דבריו ממש"ש בב"י בסי' ע"א דאם אין לו אלא כוס אחת עדיף שינחנה להבדלה שא"א לעשותה בפת, מאשר יקדש עליה, אף עדיף טפי לקדש על היין. ע"כ. ולדבריו אין דברי תרומת הדשן סותרים לדברי הרדב"ז.

אולם מדברי הרדב"ז נראה דאין טעמו משום חשש שמא לא יהיה באפשרותו לקיים המצווה, אלא דלעולם מצווה שפגע בה תחילה יש לו לקיימה משום דאין מעבירים על המצוות, ומשמע דאפי' אם המצווה שלאחריה יהיה זמנה בתוך זמן מועט לא יתעכב אלא יקיים המצווה שבה לידו כעת.

ב - ובשו"ת חכם צבי (שאלה ק"ח) כתב להקשות על דברי הרדב"ז מדברי הגמ' במנחות (מט) דמבעילי ליה לרי' חייא בר אבין בציבור שאין להן תמידין ומוספין איזה מהם קודם, אי מוספים דהאידיג דהוה להו מקודש, או תמידים דלמחר משום דהוי תדיר. דלדבריו ה"ל לגמי למימר דמוספין דהיום עדיפי משום דאין מעבירין על המצוות. אלא וודאי דלא אמרינן אין מעבירין אלא בשתייתן שוות, אבל לא היכא דחד מנייהו עדיף. בלא דהיה לו לחלק בין היכא שהמצווה חשיבה לזמן מועט דליכא למיחש שמא ימות, להיכא דהיא לזמן מרובה דיש לחוש שמא ימות. וכמ"ש התרומות הדשן לענין ברכת לבנה. [והיו"ד דס"ל דהרדב"ז עצמו לא ס"ל לחילוק זה וכמ"ש].

אלא דבריה דהוא דברי הרדב"ז גמי ערוכה בפ"ק דמו"ק (ט) דרמו קראי אהדי דכתבי פלס מעגל רגלך וכתבי אורח חיים פ"י תפלת, ופרקינן דאין במצוה שאפשר לעשותה ע"י אחרים וקאן במצוה שא"א לעשותה ע"י אחרים. ופרש"י דמצוה שא"א לעשותה ע"י אחרים אמרינן בה אל תפלו אלא מצוה בלא היד בין גדולה בין קטנה עשה.

וההיא דברכת לבנה שפסק תה"ד דיש להמתין לא קשיא, דהתם המצוה היא נעשת באופן יותר משובה, לכן יש להמתין לקיימה על הצד הטוב ביותר, וכן ההיא דתמידין ומוספין י"ל דכחצ"א מצוה חשיבה כיון דתרומתה עובדת הקורבנות ובחד במהם ניהו. אבל במצוות שונות אין מעבירין קלה מפני החמורה.

